

A/r/tography: levend onderzoek

Pol Taverne

Voor haar master kunsteducatie beproefde Pol Taverne de methode a/r/tography. In dit artikel beschrijft zij hoe onderzoeken, lesgeven en kunst maken communicerende vaten kunnen worden.

Als jagers lopen ze door de tentoonstelling, op zoek naar een werk waar ze iets mee kunnen.¹ Totaal niet gehinderd door de mogelijke vreemdheid van de zestiende-eeuwse genrestukken, die misschien wel heel ver verwijderd zijn van hun leefwereld, treden de leerlingen de tentoonstelling juist met een open vizier tegemoet. Op dit moment voorzien ze alleen technische problemen. Een leerling verzucht voor 'De Hooiwagen' van Jeroen Bosch: 'Ik vind het mooi, maar dit gaat me nooit lukken!' Overal zie ik leerlingen druk aan het zoeken en overleggen. Een groepje jongens heeft een oplossing gevonden en zit op de grond bij een aantal vitrines met zestiende-eeuws huisraad te schetsen. 'Dat schilderen gaat hem niet worden, maar een pot kleien, dat moet wel gaan.'

Door ze met een gerichte opdracht de tentoonstelling in te sturen keken de leerlingen met een andere blik. Net zoals ik als kunstenaar naar het werk van andere kunstenaars kijk, gingen de leerlingen in eerste instantie niet zozeer op zoek naar schoonheid of betekenis, maar kregen ze oog voor de techniek, hoe iets gemaakt was en met welke elementen uit een werk ze zelf aan de slag konden.² Ik was op dat moment zelf met de etsen van Rembrandt aan het werk in mijn atelier en wist daarom heel goed hoe moeilijk het is om eigen werk te maken met een grootheid uit de kunstgeschiedenis als leermeester. Ik merkte dat mijn lessen hierdoor veranderden. Ik was niet meer alleen de kunstenaar en docent die ze wegwijs maakte in het artistieke proces, maar een medeonderzoeker en ik leerde ook zelf. Daardoor kon ik veel beter begrijpen waar mijn leerlingen tegenaan liepen. Dat waren de dingen die ik wilde onderzoeken: Hoe kon ik als kunstenaar-docent mijn leerlingen leren om kunst te maken, hoe doe ik dat zelf eigenlijk en wat is daarvoor nodig op school? Hoe kijk ik, hoe leer ik en hoe leer ik dat hun?

Daarnaast had ik ook onderliggende motieven. Ik ervoer eenrichtingsverkeer: mijn werk als kunstenaar voedde wel mijn lespraktijk, maar niet andersom. Ik gaf steeds meer les en kwam steeds minder in mijn atelier. Niet alleen door tijdgebrek, maar ook door gebrek aan mentale ruimte en voeding. Door als een onderzoeker in mijn atelier te werken – door Rembrandts werkwijze te bestuderen, door te lezen en te kopiëren – kon ik niet alleen mijn eigen werkwijze analyseren, maar ging ik ook nieuw werk

- 1 In november 2015 heb ik met twintig leerlingen uit klas 4 van het Praedinius Gymnasium Groningen de tentoonstelling *Van Bosch tot Bruegel, de ontdekking van het dagelijks leven* bezocht in Museum Boijmans van Beuningen in Rotterdam. Ze hadden zich vooraf ingelezen en moesten naar aanleiding van een werk uit de tentoonstelling zelf een kunstwerk maken. Met welke techniek ze gingen werken was vrij. Dit project maakt deel uit van mijn afstuderen aan de Master Kunsteducatie Groningen in 2016 met a/r/tography.
- 2 *'Artists use art as ideas. You look at the work that others have made because it's a resource to give you ideas about your own making. My friend and colleague Steve Locke, a painter, says: "All of art history belongs to me." That's how he feels when he walks into a museum! And that's how we want all our students to feel. An artist responds to the work other people have made, it's another opportunity.'* (Hetland, 2012).

maken. Theorie stimuleerde op die manier mijn maken en door het maken leerde ik hoe ik mijn leerlingen beter kon begeleiden. Wat ik signaleerde in het lesgeven, zette ik af tegen de literatuur en dat gaf ook nieuwe inzichten in hoe ik zelf leerde. Door op alles grondig te reflecteren waren de drie praktijken communicerende vaten geworden.

Om enigszins grip/zicht te houden op dit spiegelpaleis hield ik logboeken bij, zowel geschreven als in beeld. Deze verbinding tussen onderzoeken, lesgeven en het maken van kunst is ook blijven bestaan nadat mijn masteronderzoek was afgesloten. In dit artikel probeer ik a/r/tography als een vorm van artistiek-educatief onderzoek begrijpelijk te maken voor anderen vanuit mijn eigen ervaring.

Artistiek-educatief onderzoek

Het tot inzichten komen via reflectie op je eigen praktijk, leven en ervaringen is een van de essenties van a/r/tography. In mijn masterthesis beschrijf ik dat als volgt:

'(...)“Taaie en moeilijke fase....soort moerasgevoel. Onzekerheid en veel vragen. Is dit wel genoeg? Ik verzamel wat ik al doe? Is dit niet veel te weinig, veel te persoonlijk, hoe is dit belangrijk voor anderen? Wat is de relevantie? Waar gaat het schuren wat levert het op?” Dit soort uitspraken komen met grote regelmaat terug in mijn logboeken. Het onderzoek doen met a/r/tography lijkt aan de ene kant heel logisch, als je zowel kunstenaar als docent bent, maar is tegelijkertijd erg intensief omdat die rollen in jezelf continu in elkaar overlopen, gebeurt er van alles, de hele tijd. Er is geen rust, geen pauze, alles is onderzoek, bovendien is het is heel persoonlijk en dicht op de huid.' (Taverne, 2016, p. 3)

A/r/tography bouwt verder op het theoretische kader van Arts Based Educational Research, ABER (zie onder andere Barone & Eisner, 1997). In Amerika en Engeland heeft deze relatief nieuwe vorm van artistiek-educatief onderzoek inmiddels een duidelijke plek gekregen met speciale onderzoeksgroepen, conferenties en symposia.³ In Nederland is het nog redelijk onbekend terrein. A/r/tography is ontstaan vanuit de ervaringen van een Canadese leergemeenschap van docenten en studenten (faculteit Educatie van de Universiteit van British Columbia in Vancouver) die samen zijn gaan experimenteren. Daarbij zochten zij bewust de grenzen op van praktijkgericht artistiek-educatief onderzoek vanuit het besef dat veel relevante kennis niet te vangen viel binnen de bestaande kaders. Uit deze ervaringen destilleerden zij een terminologie en methodologische concepten en verzamelden ze een filosofisch gedachtegoed (Sinner, Leggo, Irwin, Gouzouasis, & Grauer, 2006).

3 Zie www.bera.ac.uk/group/arts-based-educational-research en www.abersig.com

A/r/tography is een methode die geen methode wil zijn; het gaat niet om voorschrijven of vooraf vastleggen, maar om methodologische concepten die beweeglijk en voortdurend in ontwikkeling zijn. Deze concepten worden *renderings* genoemd, weergaves, omdat ze letterlijk nieuwe inzichten en betekenissen kunnen weergeven:

'These renderings combine to what Dewey might call an experience, which encounters with art provide [3:1–10]. Through its structure of renderings, a/r/tography offers methods to reach these moments of Deweyian experience through disciplined inquiry. Thus, a/r/tography is a research methodology that seeks to capture, record, and artistically re-present moments critical to reclaiming wisdom. We search for this wisdom, as it has been lost in our research methods that have been pre-occupied with the production of knowledge.' (Siegesmund, 2012, p. 106).

A/r/tography formuleert zes weergaves: aangrenzing, levend onderzoek, metafoor en metonymia, resonanties, openingen en buitensporigheid. Deze zijn niet bedoeld als een lijst van criteria, maar ze zijn flexibele denkruimtes waar je tot nieuwe inzichten en betekenissen kunt komen door grondige analyse. Je analyseert ervaringen door erover te schrijven en door kunst te maken. Ze werken als een soort lenzen om naar ervaringen te kijken; niet om ze te begrijpen of te verklaren, maar om ze als brandstof te gebruiken om kunst te maken en vragen te formuleren die je onderzoek verder brengen. Je kunt de weergaves inzetten als bakens voor je onderzoek en om je bevindingen inzichtelijk te maken voor anderen.

Alles wat je tegenkomt in het lesgeven, het maken van kunst en het bestuderen van literatuur, zet je uit tegen deze, ook onderling verbonden weergaves. Onderzoek gedraagt zich zo als een rizoom, een term gemunt door de Franse filosofen Gilles de Deleuze en Félix Guattari. Zij gebruikten het beeld van de rizoom of wortelstok om aan te geven hoe verschillende begrippen en concepten verbonden zijn: als een onvoorspelbare structuur van lijnen en verbindingpunten; non- hiërarchisch, zonder begin- of eindpunt, zichzelf ongecontroleerd uitbreidend in alle richtingen of dimensies. Het is een netwerk van mogelijkheden, flexibel en intuïtief, dat zich bevindt op de grens van weten en niet weten (Springgay, Irwin, Leggo, & Gouzouasis, 2008). Dit zit in het DNA van a/r/tography, en maakt het onderzoeksproces poreus en vloeiend: alles heeft met elkaar te maken en beïnvloedt elkaar.

Aangrenzing

Wederzijdse beïnvloeding is ook de betekenis van de eerste weergave: *aangrenzing*. Deze weergave refereert aan de uitwisseling tussen de identiteiten onderzoeker, kunstenaar en docent en aan hoe je als onderzoeker, letterlijk en figuurlijk, huist tussen die twee. De weergave gaat ook over de relatie tussen 'art' en 'graphos': kunst en woord. Dit zijn verschillende vormen van verwerking en duiding die elkaar niet verklaren, maar juist bevragen. Het

schrijven is geen illustratie van het maken van kunst, je legt niet in woorden uit wat je in verbeelding doet. Andersom illustreert kunst niet wat je hebt gevonden in het schrijven (Springgay, Irwin, & Kind, 2005). In a/r/tography is er altijd tekst. Je doet onderzoek door het schrijfproces, je zoekt naar betekenis, tast af en probeert iets onder woorden te brengen. Tekst kan ook deel uitmaken van je product of zelfs je product zijn.

Ook het maken van kunst is een vorm van zoeken, interpreteren en verbeelden van wat je ziet, denkt, voelt en vindt. Artistiek onderzoek beschouwt kunst als middel om de wereld te leren kennen. Kennis ontstaat in de praktijk van de kunstenaar. A/r/tography gaat een stap verder door drie manieren te benoemen om tot nieuwe kennis te komen vanuit drie identiteiten en drie praktijken. Het hele concept verdriedubbelt zich dus: de kunstenaar, de onderzoeker en de docent zijn drie identiteiten *en* praktijken die constant in elkaar overlopen, en die jou in het midden van je onderzoek plaatsen. Kennis komt vrij door kunst te maken (*poiesis*), onderzoek te doen (*praxis*) en door te weten (*theoria*). Het zijn drie verschillende manieren van denken die constant aan elkaar duwen en trekken om ervaringen te begrijpen. Theorievorming is daarmee geen abstract statisch begrip, maar actief en vloeiend (Sinner et al., 2006; Fendler, 2013).

Levend onderzoek

De metafoor van de rizoom heeft ook betrekking op de tweede weergave, *levend onderzoek*. Het doen van onderzoek is niet iets dat je aan of uit kunt zetten, maar wat doorgaat, ook als de taperecorder uit staat. Het is een manier van leven/zijn: 'Living inquiry is a life committed to the arts and education through acts of inquiry' (Springgay et al., 2008, p. xxix). Deze weergave functioneert als een tussenruimte waarin het maken van kunst, het leren en lesgeven en het onderzoeken allemaal vormen zijn van onderzoek die elkaar continu op scherp zetten, gevoed vanuit ervaringen. Levend onderzoek = onderzoek = leven. Door die open verbinding muteert de onderzoeksvraag. De vraag is het beginpunt waarna het onderzoek zich ontvouwt; niet causaal of lineair, ook niet vooruit, maar alle kanten op en zonder einde.

De overige vier weergaves

Metonymia en metafoor is de derde weergave en gaat onder meer over het dubbelzinnige van verwoorden en verbeelden en over de kennis die hieruit voort kan komen. De vierde weergave *openingen* gaat over de spanning tussen het makende, het sensitieve en het tekstuele denken en roept op om het onderzoek zo lang mogelijk open te houden door actief het gesprek en de interactie op te zoeken.

Resonanties is sterk verbonden met *levend onderzoek*. Als je onderzoek doet in een praktijk, bijvoorbeeld lesgeven, gaan er dingen meetrillen in de andere praktijken, je doet het een en vindt het ander. Je zet dingen in beweging, omdat alles met elkaar in verbinding staat. Dat klinkt misschien vaag, maar als je aandachtig onderzoekt met a/r/tography is alles wat op je

pad komt onderzoek, je sluit het toeval in en zoekt daarbij controverses op. Dit raakt aan de laatste weergave, *buitensporigheid*, misschien wel de meest beslissende weergave. A/r/tography weigert iedere vorm van categorisering en structurering en wordt nergens echt helder.

Leergemeenschap

Het onderzoeksproces gebeurt niet in een vacuüm, maar deel je met leergemeenschappen en onderzoekers, door je bevindingen continu af te zetten tegen wat er al geschreven is over en gebeurt in kunst en educatie en de kunstwereld.

A/r/tografisch onderzoek doen gaat altijd over jezelf, maar je staat daarbij in relatie tot anderen in diverse leergemeenschappen. Vooraf zul je in kaart moeten brengen met wie en in welke praktijken je het onderzoek gaat uitvoeren. Je zult daarbij steeds wisselen van rol, ook binnen de leergemeenschappen, die bestaan uit diverse onderzoekers die samenwerken als pedagogen en kunstenaars (Springgay et al., 2008), maar het kan ook een groep leerlingen/cursisten zijn of deelnemers van een community-art project.

Je werkt samen met een groep waarmee je samen leert door samen kunst te maken. Jij bent niet alleen de expert, maar ook een iemand die leert. Dit kun je ook expliciteren door je ezel op te zetten in de groep en samen te gaan schilderen. Je levert dan je rol van docent/kunstenaar in en je wordt mede-onderzoeker, zo emancipeert je hele onderwijssetting.

Je hoeft geen betaalde beroepspraktijk als kunstenaar of docent te hebben, maar je moet jezelf wel als kunstenaar zien, ervaring hebben met het artistieke proces en de dynamiek van het leren kennen en willen onderzoeken. Omdat a/r/tography zo open en fluïde is en er weinig techniek bij nodig lijkt te zijn, klinkt het aantrekkelijk eenvoudig, maar je moet niet vergeten dat je analyse en uitvoering zich begeven op twee terreinen met een eeuwenoude kennisbasis en traditie: kunst maken en schrijven. Om je daaraan te wagen en het op niveau te kunnen uitwerken, is veel onderzoek, ervaring, expertise en moed nodig (Springgay et al., 2005).

Daarnaast vorm je een leergemeenschap met mensen die misschien niet rechtstreeks betrokken zijn bij je onderzoek, maar met wie je ervaringen kunt bespreken om nieuwe inzichten te verkrijgen. Dat kan een groep docenten zijn op een school, een interdisciplinaire leergemeenschap binnen een master, een groep experts uit je eigen discipline of een onderzoeksgroep. Omdat het proces van onderzoek doen zo belangrijk is in a/r/tography, vaak samenvalt met het product en omdat ieder onderzoek anders is, gelden er geen vooraf vastgestelde criteria. Idealiter werk je ten slotte samen met beoordelaars/experts uit je werkveld of kunstdiscipline, je opleiding en mensen die ervaring hebben met a/r/tography. Ook zou de beoordeling niet achteraf moeten gebeuren, maar juist gedurende het onderzoek. Beoordelen gaat dan niet over verantwoording afleggen, maar over verantwoordelijkheid nemen

(Springgay et al., 2008).

In Canada en Amerika is a/r/tography uitgegroeid tot een olievlek, doordat een groep experts steeds betrokken wordt bij nieuwe onderzoeken, vandaar ook de lange lijst van auteurs in verschillende publicaties. Om dit ook in Nederland mogelijk te maken roep ik iedereen die geïnteresseerd is in of ervaring heeft met a/r/tography op om gezamenlijk een leergemeenschap te vormen die over disciplines en instanties heen opereert als een soort *flying doctors*. Een gemeenschap waar nieuwe onderzoekers zich bij aan kunnen sluiten en feedback kunnen vragen over de opzet en uitvoering van hun onderzoek.

Vorm en inhoud

Werken met a/r/tography is complex en zal daarom niet voor iedereen geschikt zijn. Je moet bereid zijn om het achterste van je tong te laten zien, geen artistieke geheimzinnigheid. Welke onderzoeksmethodes je daarnaast gaat gebruiken en op welke manier je data gaat verzamelen, is afhankelijk van je beginvraag en je doel. A/r/tography is daarin postmodern en hybride: je kunt alle vormen van kwalitatief onderzoek, zoals actieonderzoek of auto-etnografisch onderzoek, opnemen en naast de weergaves alle vormen van dataverzameling uit alle drie de praktijken inzetten, zoals interviewen, observeren, dansen, schilderen, leerlinge-evaluaties of feedbackformulieren.

Voor beoordeling deel je zowel het proces als het product, want vorm en inhoud zitten altijd aan elkaar vast. Dat betekent dat je niet een tekst met een bewijsvoering en plaatjes maakt, maar een *exegesis*: een kritische uitleg over de betekenis van je onderzoek, gericht op het proces, met een theoretisch deel dat het in een context plaatst. Rachel Fendler verfijnt dit door er twee manieren van vertellen aan toe te voegen: *diegesis* (vertellend) en *mimesis* (tonend) (Fendler, 2013; Springgay et al., 2008). Het maken van kunst zit dus verweven in alle aspecten van je onderzoek, maar hoeft niet per se te resulteren in een apart kunstwerk als eindwerk. Welke vorm het eindproduct aanneemt, hangt af van je onderzoek (Springgay et al., 2008). Los van wat je zelf wilt bereiken, zal je je publiek overtuigend moeten meevoeren in je bevindingen en nieuwe inzichten moeten tonen (Springgay et al., 2008). Daarom is het belangrijk dat je de vorm vanaf het begin meeneemt in het denken over (de opzet) van je onderzoek.

Tot besluit

Zoals gezegd weigert a/r/tography iedere vorm van categorisering en structurering en wordt het nergens echt helder: '(...) artographical research is not subject to standardized criteria, rather it remains dynamic, fluid and

in constant motion' (Springgay et al., 2008, p. xix). Daardoor is het lastig om uit te leggen, want de literatuur blijft opzettelijk mistig, onduidelijk en ambigu. Hoewel beoefenaars van a/r/tography voortbouwen op bestaande tradities en die ook respecteren, willen ze a/r/tography zo open en zo onaangepast mogelijk laten, omdat juist in de voegen en de barsten nieuwe kennis kan ontstaan. Zij pleiten dan ook voor het ontwikkelen van een eigen paradigma, zonder sluitende antwoorden (Springgay et al., 2005).

Werken met a/r/tography vraagt van jou als kunstenaar/onderzoeker/docent om tot het uiterste gaan en maakt van je onderzoek een queeste. Dat betekent dat je continu en bewust de grenzen opzoekt van wat je onderzoek teweeg kan brengen en hoe je het de wereld in kunt sturen zonder daarbij op de gebaande paden te blijven. A/r/tography is voor mij zoals onderzoek moet zijn. Het roept vragen op in plaats van antwoorden te geven, is urgent en dicht op de huid. Door alles op scherp te zetten, jezelf inclusief, probeer je zo dicht mogelijk bij waarheid/wijsheid te komen.

Pol Taverne is beeldend kunstenaar en docent beeldende kunst op het Praedinius Gymnasium Groningen, docent grafiek bij Kunstencentrum Vrijdag en gastdocent bij Academie Minerva. In 2016 rondde ze de Master Kunsteducatie af aan de Hanzehogeschool Groningen.
E info@poltaverne.nl

Literatuur

Barone, T., & Eisner, E. W. (1997). Arts-Based Educational Research. In R. M. Jaegger (Ed.), *Complementary methods for research in education* (pp. 73-94). Washington, DC: American Educational Research Association.

Fendler, R. (2013). Becoming-Learner: Coordinates for Mapping the Space and Subject of Nomadic Pedagogy. *Qualitative Inquiry*, 19(10), 786-793.

Hetland, L. (2012). *A Look at Lois Hetland's Eight Studio Habits*. www.everyarteverychild.org/assessment/studiohabits.html.

Hetland, L. (2013). *Studio Thinking 2, the Real Benefits of Visual Arts Education*. New York: Teachers College Press.

Siegesmund, R. (2012). Dewey Through A/r/tography. *Visual Arts Research*, 38(2), 99-109.

Sinner, A., Leggo, C., Irwin, R. L., Gouzouasis, P., & Grauer, K. (2006). Arts-Based Educational Research Dissertations: Reviewing the Practices of New Scholars. *Canadian Journal of Education*, 29(4), 1223-1270.

Springgay, S., Irwin, R. L., & Kind, S. (2005). A/r/tography as Living Inquiry Through Art and Text. *Qualitative Inquiry*, 11(6), 897-912.

Springgay, S., Irwin, R. L., Leggo, C., & Gouzouasis, P. (2008). *Being with A/r/tography*. Amsterdam: Sense Publishers.

Taverne, P. (2016). *Kunstgeschiedenis & Kunst Maken, een onderzoek met a/r/tography*. Masterscriptie Kunsteducatie Groningen.